

Ten oosten van Cami

Op 24 februari 1938 zond de jonge Ben Cami (1920-2004) de criticus en dichter Raymond Herreman een aantal gedichten op ter bespreking in zijn rubriek 'De boekuil' in het socialistische dagblad *Vooruit*.¹ Onder het kopje 'Met de lezers' schonk Herreman af en toe aandacht aan wat jongelui hem stuurden. Dat gebeurde ook met Cami's gedichten op 15 maart, onder vermelding van het pseudoniem dat Cami gekozen had: Johan Benth. Een kleine maand later zond Cami nog eens gedichten op, maar Herreman besprak ze niet in zijn rubriekje. Herreman gaf in zijn reactie op de eerste inzending een typering van de dichter die al van toepassing mag heten op de poëzie van de latere Cami. Hij sprak van een 'levensfilosofie die een oplossing moet geven aan de redeloos gevoelde wereld' (*Vooruit*, 15 maart 1938) en citeerde de volgende strofe:

Zwijg stil! We moeten vechten en trekken:
Zie hoe voor ons de zee ligt, deinend wijd,
We moeten in ons de kracht voelen trillen.
En den dood vergeten, in de oneindigheid!

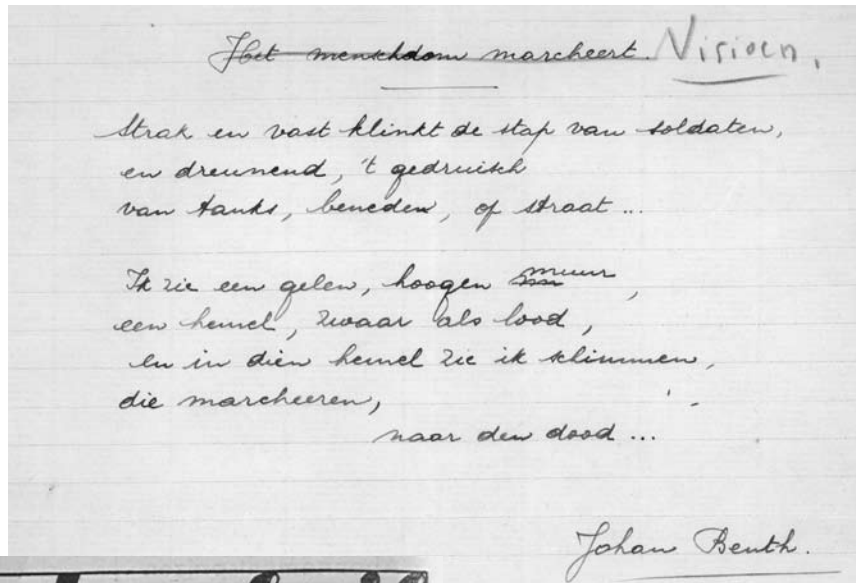
Over Ben Cami's eerste stappen in de wereld van de poëzie was tot nu toe niet zoveel bekend. Dit dossier van *Revolver*, samengesteld door Jean Robaey en Hans Vandevoorde, presenteert een paar van de vroegst verschenen gedichten: ten eerste een volledig gedicht dat Herreman in zijn artikel citeerde en dat de titel 'Het mensdom marcheert' draagt,² en ten tweede het gedicht 'Nacht zijgt...', dat op 1 juli 1939 in het tijdschrift *Nederland* werd gepubliceerd en door het blad *Nieuw Vlaanderen* op 22 juli 1939 werd overgenomen.³ In het bekende interview met Willem M. Roggeman zegt Cami dat Herreman hem 'al eens geciteerd' heeft in zijn 'Boekuil' in *Vooruit*.⁴ De publicatie van 'Nacht zijgt...' in *Nederland* werd vermeld in een paar licentieverhandelingen.⁵ De bio-bibliografie van de bloemlezing *Aalst zingt*, verschenen in februari 1940, spreekt van publicaties in *Nederland* en *Nieuw Vlaanderen*, maar in feite gaat het om een en hetzelfde gedicht dat door het katholieke *Nieuw Vlaanderen* uit *Nederland* werd overgenomen. Jos Joosten vermeldde de publicatie in zijn proefschrift en in zijn bijdrage tot het *Boelvaar Poef*-nummer dat in 2005 aan Cami was gewijd.⁶ In een voetnoot noteerde hij: 'Ik heb de bewuste bijdragen van Cami niet onder ogen gehad. Cami zei me dat ze door bemiddeling van zijn leraar Jef van de Wiele opgenomen waren, en dat hijzelf in die tijd volstrekt geen benul had van de politieke kleur en betekenis van beide tijdschriften.' Het erg Van de Woestijniaanse gedicht 'Nacht zijgt...' staat inderdaad los van de ideologie die in die tijdschriften aangekleefd werd. Cami's keuze voor zowel *Vooruit* als voor het latere collaboratietijdschrift *Nederland* lijkt zijn politieke naïviteit te bevestigen. Jef van de Wiele was overigens in die tijd actief als

(poëzie)criticus. Vermoedelijk was Cami vóór mei 1940 lid van diens DeVlag.⁷ Alles wijst erop dat hij daarna afstand van de beweging heeft genomen.

Naast de drie vroegst verschenen gedichten van Cami wordt in dit nummer ook de allereerste bundel van Cami uit 1943 in facsimile afgedrukt. Jos Joosten schreef een inleiding op die naamloze bundel van vier gedichten, die in één handgeschreven exemplaar het licht zag. Ook de andere bijdragen in dit dossier concentreren zich vooral op de vroege Cami, hoewel de latere ontwikkeling van het oeuvre zeker niet uit het oog wordt verloren. Els Bruynooghe bespreekt de eerste bundels in het licht van het existentialisme. Jean Robaey geeft een overzicht van het hele werk en focust vooral op de epische adem die in de verzen van Cami steeds aanwezig is gebleven vanaf zijn officiële debuut in eigen beheer, *In de Tijd verloren* (1950), tot aan zijn laatste bundel *Ten westen van Eden* (1998). Carl De Strycker bekijkt de invloeden die Cami's werk ondergaan heeft, en komt tot de verrassende ontdekking dat ook Bertolt Brecht voor hem van wezenlijke betekenis was.

We danken van harte Micheline Kestemont, de weduwe van Ben Cami, voor de toestemming om het ongebundelde en nagelaten werk in *Revolver* te publiceren. Het nooit gebundelde werk van Cami wordt in dit dossier vervolledigd met gedichten uit de nalatenschap. Deze verzen zijn niet zoals de andere geselecteerd om hun documentaire waarde, maar om hun zeggingskracht. Geheel dit dossier is immers bedoeld als hommage aan een dichter die door Roland Jooris in een vorig nummer van *Revolver* 'een dichter van het beheerste, naakte woord' werd genoemd (*Revolver* 25/2, 67). Dat is tegelijkertijd een perfecte omschrijving van Jooris' eigen poëzie en ook van zijn aan Cami gewijde gedicht in dit dossier.

- 1 Brieven van Ben Cami aan Raymond Herreman. In: AMVC-Letterenhuis, C1329/B.
- 2 Het handschrift daarvan berust in de nalatenschap, maar de titel werd gewijzigd in 'Visioen'. Nog andere, als Johan Benth ondertekende gedichten zijn in het archief te vinden: 'Vergaan' en een getypte versie van 'Nacht zijgt...', waarvan de eerste staat overeenkomt met een handschrift dat 'Ben Cami' ondertekend is. De slotregel van de tweede en laatste strofe komen echter overeen met de gedrukte versie. Correcties in de eerste terzine die op het typoscript voorkomen, werden in druk niet doorgevoerd. Handschriften van de gedichten 'Lente' en 'Einde' zijn niet ondertekend, maar dateren vermoedelijk uit dezelfde tijd.
- 3 'Nacht zijgt...'. In: *Nederland* 91 (1 juli 1939), nr. 13, 29. Overgenomen in de rubriek 'De Republiek der Letteren'. In: *Nieuw Vlaanderen* (22 juli 1939), 4.
- 4 Roggeman, Willem M. 1975. 'Gesprek met Ben Cami'. In: *De Vlaamse Gids* 59 (Ben Cami-nummer), nr. 2, 7.
- 5 Peggy Heyerick en Greta de Wilde (zie de bibliografie bij het artikel van Jean Robaey).
- 6 Joosten, Jos. 1996. *Feit en tussenkomst. Geschiedenis en opvattingen van Tijd en Mens (1949-1955)*, Nijmegen, 62 en Joosten, Jos. 2005. 'Ben Cami genoemd tot *Tijd en Mens*' In: *Boelvaar Poef* 5, nr. 1, 43.
- 7 De nalatenschap bevat een brief van Jef van de Wiele van 16 februari 1941 waarin hij er bij de 'Waarde Heer' zijn verwondering over uitdrukt dat hij zijn lidmaatschap niet heeft hernieuwd: 'Daar u voor 10 mei lid zijt geweest onzer Gemeenschap, kunnen we moeilijk aannemen dat U principiële bezwaren hebben zoudt.'

Handschrift van het gedicht
'Het menschedom marcheert'.
Archief Cami.

de boekuil

MET DE LEZERS

H. D. OOSTENDE. — Ik ken geen enkel Fransch tijdschrift in dien zin opgesteld; maar twee goede Fransche tijdschriften zijn «La Nouvelle Revue Française», en meer links «Europe». Er zijn dan nog tal van kleine tijdschriften, die soms zeer goed zijn, zoals «Le Divan».

M. CLINCK zendt ons een «Hulde aan de nagedachtenis van vader Anseels», eenvoudig, ontroerend, en met vele regels waarvan Anseels zeker zou gehouden hebben:

Er was een man in Vlaanderenland,
Met heldren geest en groot verstand,
Hij was niet rijk aan geld en goed,
Maar hij was rijk aan mannenmoed.

.....

En door zijn woord en door zijn [strijd,
Ontstond welhaast een nieuwe tijd.

Hij werd gestraft door het gerecht
Omdat hij moedig had gezegd:
«Soldaten doodt uw broeder niet,
Verwekt geen oneer en verdriet...».

Ook van Maurice OLIVIER ontving ik een «Anseelslied»:

Troost! wat schamel woord naast [Daad!

.....

Bij het vervoerend haamen van
Uw taal ontsprong uit kale rotsen
Zilveren bron van zuivren drank,
Die vrij aan 't klaatsen ging, aan [t klotsen!

.....

Strijden, strijden, hou en trouw,
Dit kenschiet u als geen ter wereld,
Zelfs als de rust u tegenblonk
Werd nog uw weg met strijd [beperkt.

't Volk zal u 't verdiende biën:
Een kroon van blanke liefdebloemen
Fier zal het uw woord, uw werk,
Trezoren van een «Vader» noemen!

Ik kan hier niet alle brieven weer-

Is het mijn zwelend lijf dat open- [schiet,
Is het de zon, of iets dat mij be- [vliegt!
Gelijk het naderen van de lente
Die op mijn pereboom scheutjes [wekief

Ja, dat moet het zijn, de zwoele [aarde
Die waag damp in de lauwe klaarte
Van den rekkenden dag; het leven
Dat in zijn krakend huisel wemelt.
En dat ik, 'k weet niet waarom, [beminta
Gelijk den verschen geur van blec- [kend linnen.

Van JOHAN BENTH een reeks ge-
dichten. Onder dien schuilnaam schijnt
het mij toe een vriend te herkennen
die ons vroeger reeds schreef. Er zijn
eenige treffende verzen onder, zooals
dit visioen:

HET MENSCHEDOM MARCHEERT

Strak en vast klinkt de stap van [soldaten,
En dreunend, 't gedruisch
Van tanks, beneden, op straat...

Ik zie een gelen, hoogen muur,
Een hemel, zwaar als lood,
En in dien hemel zie ik klimmen,
Die marcheeren,
naar den dood...

Gedichten vol jeugdige «Weltschmerz»
met hier en daar het voorvoelen
van een levensphilosophie die een
oplossing moet geven aan de redeloos
gevoelde wereld:

Zwijg stil! We moeten vechten en [trekken:
Zie hoe voor ons de zee ligt, deinend [wijd.
We moeten in ons de kracht voelen [trillen,
En den dood vergeten, in de onein- [digheid!

Rubriek van Raymond Herreman, 'De boekuil', waarin het eerste gedicht van Ben Cami onder de schuilnaam Johan Benth opgenomen is.

Nacht zijgt, als kwam het einde van het leven
 en de winden zijn in de blaren als gebeden
 van weeke droefenis en ongekende teederheden,
 alsof, o God, Uw wezen ruischte in de schemerdreven.

En allen die thans droomen in het schaduw-zweven,
 doorzindert koele rust de moegewerkte leden,
 en schoon ze weten dat hun pijn niet is geleden,
 komt er ~~er~~ ^{komt er} verzoening over hun weiflend leven.

Komt er verzoening met hun weiflend leven.
 Thans weet ik, dat we ~~allen~~ tot U komen, ~~God~~ ^{God}, ~~alles~~ ^{alles} te daren,
 Zij die U zochten en met stralend' oogen tot U kwamen,
 U kwamen, en zij die door een andren droom zijn afgedwaald,

ze zullen allen ~~in~~ ⁱⁿ het licht van Uw erbarmen treden;
 en zij die schoonheid zien in wat ze heden deden,
 voelen hoe Gij, o God met dezen nacht, in hunne ziele, daalt. —

Johan Benjami

Typoscript van het gedicht 'Nacht zijgt...'. Archief Cami.

NACHT ZIJGT . . . .

Nacht zijgt, als kwam het einde van het leven,
 en de winden zijn in de blaren als gebeden
 van weeke droefenis en ongekende teederheden,
 alsof, o God, Uw wezen ruischte in de dreven.

En allen die thans droomen in het schaduw-zweven,
 doorzindert koele rust de moegewerkte leden,
 en schoon ze weten dat hun pijn niet is geleden,
 komt er verzoening over hun weiflend leven.

Thans weet ik dat we allen tot U komen, God.
 Zij die U zochten en met stralend' oogen tot
 U kwamen, en zij die door een droom zijn afgedwaald,

Ze zullen allen in het licht van Uw erbarmen treden.
 En zij die schoonheid zien in wat ze heden deden,
 voelen hoe Gij, met dezen nacht, in hunne zielen daalt.

BEN CAMI

Eerste gedicht van Ben Cami dat opgenomen werd in een tijdschrift (*Nederland*, 1 juli 1939).